

Ivica RAGUŽ

Razgovori s prijateljicama.

Etty – Rachel – Simone

– Teološki niz Panni, Đakovo, 2019.,
175 str.

Znati slušati, razgovarati i prijateljevati, htjeti pozorno susresti drugoga zapostavljene su vrline u svijetu prevlasti samodostatnosti, interesa, manipulacija i laži. Kao svojevrsni otpor takvom stanju, odnosno kao prilog razgovoru s drugima u kojima se misli susreću i rastu dolazi nam knjiga *Razgovori s prijateljicama* profesora teologije Ivica Raguža, koju je sam autor izdao u vlastitoj nakladi u Teološkom nizu Panni, gdje je ta knjiga 19. djelo po redu. Riječ je o Raguževu prijateljevanju s mišlju triju židovskih misliteljica koje nisu odviše poznate u nas, a u kojima Raguž prepoznaje odlične sugovornice koje omogućuju bolje razumijevanje života i teologije. To su Etty Hillesum, Rachel Bespaloff i Simone Weil. Njihove su biografije lako dostupne, stoga se Raguž ne bavi time, nego preko njihove misli želi sebe i čitatelje upoznati s poviješću njihovih duša. Metoda djela već je poznata s obzirom na autora: prvo se donose izvorne misli izabranih prijateljica, a potom ih Raguž komentira, razvija i produbljuje. Tako je dotaknuto mnoštvo tema, poput bludnosti, čitanja i pisanja, logora, molitve, ženske ljepote, nacionalizma, patriotizma, ali i tema uperenih protiv nauka o besmrtnosti du-

še, mistike, humanitarnoga kršćanstva, znanstvenosti teologije... Bogatstvo tema zastupljenih u knjizi razumijemo ako poslušamo autora: »Misaono je naručje tih žena tako privlačno da sam, opsjednut njime, rado zalazio u njega, rado ulazio u njega i u njemu se rađao. Tako da je ova knjiga, kao uostalom i sve moje knjige, i ženska knjiga, knjiga koja je izašla iz ženskoga krila.« (str. 11.) U ovome ćemo se prikazu zadržati samo na nekim tezama u kojima na poseban način prepoznamo privlačnost misli, i onih triju prijateljica i Raguževe, a koje imaju snagu da nas i same *opsjednu* za nove dubine i širine vlastitoga nam mišljenja.

Suprotstavljanje semitske i grčke misli guši sposobnost teološkoga mišljenja. Teološka misao, napose ona vezana za Sveto pismo, dugo se odvijala u analizi suprotnosti semitske misli i grčke filozofije, filozofije koja zapravo ne omogućava bolje razumijevanje Pisma. Time se, drži Raguž, došlo do površnoga suprotstavljanja u kojem se gubi pogled na bit grčke misli te novost kršćanske vjere. Lijek protiv takva pristupa jest čitanje i proučavanje grčkih tragičara, grčke poetske misli, osobito Homera, koji nam kroz mnoge dodirne točke omogućuju bolje razumijevanje samoga Pisma. Još više, omogućuju nam bolje otkrivanje onoga što je apsolutna novost toga Pisma, odnosno same biblijske Objave. Prema tomu budućnost teološke misli leži i u sljedećem: više dijaloga s grčkom poetskom mišlju, a manje s grčkom filozofijom. Još radikalnije rečeno,

budućnost teologije jest u njezinoj korelaciji s poezijom, s tragedijom, s književnošću, a ne toliko s filozofijom koja Boga, nauk Crkve i čovjekov život misli isključivo razumom, a ne patnjom i ljubavlju. Kao doprinos tomu Raguž ističe novost kršćanske misli spram grčke poetske misli u sintagmi jedne od svojih prijateljica: *veće tugovanje i veća radost*. I to zato što kršćanska ljubav prema Bogu, odnosno odnos s Bogom koji je osoba, donosi veću radost, ali i veće tugovanje – najviše se tuguje u odnosu i iz odnosa s ljubljenom osobom. »U tom smislu kršćanstvo je religija *vrhunske, nenadmašne tuge* (Bog je u Isusu Kristu mrtav na križu) i *vrhunske, nenadmašne radosti* (Bog je u Isusu Kristu uskrsnuo).« (str. 81.)

Temeljni problem teologije nije odnos vjere i razuma, nego vjere i života. Nasuprot važnoj temi odnosa vjere i razuma, koja i danas zauzima visoko mjesto u teološkim raspravama, ali koja više ne dotiče konkretan čovjekov život, te je zato postala neplodna i naporna, Raguž upozorava da je mnogo bitnije pitanje teologije, koja ne želi biti *zaštićena teologija*, pitanje odnosa vjere i života. Taj odnos otkriva teologiju kao misao upućenu ljudskoj humanosti, ali i misao koja se rađa u toj humanosti. Tu dolazimo do vrlo važne Raguževe teze: »Čovjekova humanost dolazi do izražaja upravo u patnji, čovjek tek u patnji pokazuje tko on zaista jest.« (str. 57.) Filozofska tradicija početak mišljenja vidi u zadivljenosti. Raguž pak, zajedno sa svojim prijateljicama, početak mi-

šljenja vidi u patnji. Ona je prvi pravi pokretač istinskoga mišljenja, stanje u kojem se i začine istinska zadivljenost. »Biblija i Homer izazivaju na drukčiji način mišljenja, a to je mišljenje koje ne misli samo razumom, nego patnjom i ljubavlju.« (str. 83.) Tu prepoznamo temeljni Ragužev poziv teologiji da se vrati patnji, a to znači i ljubavi. U protivnom imamo i imat ćemo ili teologiju koja je previše spiritualistička ili teologiju koja je previše racionalna. Ni jednu ni drugu ne zanima patnja, a to znači da je zapravo ne zanima ni ljubav, a ni sam čovjek. »Malobrojni su teolozi koji misle patnjom i ljubavlju, malobrojni su oni koji misle Boga polazeći od Boga. Zato je teološka misao 'školska', 'profesorska', beživotna i dosadna. Ako već ne čitaju Pismo, bilo bi dobro da teolozi započnu čitati barem Homera i grčke tragičare, da ih probude iz njihova teološkog mamurluka na mišljenje patnjom i ljubavlju.« (str. 84.)

Kršćani, poput Krista, trebaju biti siloviti kršćani. U vrijeme ideologije političke korektnosti, od koje se najpogubniji oblici pojavljuju upravo u Crkvi, Raguž poziva na silovitost kršćanskoga mišljenja, na silovitost same vjere. Naravno, to nije delikventna silovitost, već silovitost koja se rađa zbog Krista koji je, poput Ahileja (u kojem Raguž prepoznaje svoga dvojnika), moćan muškarac, odlučan, predan, čvrst u svojim odlukama. Drugim riječima, to je silovitost koja se rađa iz odnosa s Ocem, što ju čini drukčijom u odnosu na grčku, osamljenu silovitost: »Kristova je pak sila sila

odnosa, razgovora s Ocem, sila ljubavi. Krist silovito djeluje jedino iz toga odnosa i u tom odnosu.« (str. 62.) Takva silovitost mrzi laži, lukavosti, kalkuliranja i diplomatska rješenja. Spremna je sve staviti na kocku, *što košta da košta*, jer proizlazi iz odnosa s Ocem, iz čiste ljubavi spram istine. Njezina sudbina prečesto je slična sudbini grčke silovitosti, a ta je da će ne samo ostati bez osvrta drugih nego će završiti s rezignacijom, sa slomom, no kršćane koji su siloviti zbog Krista za takvo svoje stanje nije ni briga. U tom duhu razumijemo zašto je i sam Raguž spreman izreći neke sudove koji su izraz ratničkoga duha kršćanske ljubavi (*violentia amoris*), te zato sudove koji se nipošto ne uklapaju u duh političke korektnosti. Navest ćemo za primjer samo neke: »Bibličari uglavnom ne znaju misliti, čast izuzetcima!« (str. 56.); »Malo kad sam u svojem životu, to moram otvoreno priznati, susreo kršćane koji su zaista vjerni Kristu zbog Krista. (...) Uvijek, ali baš uvijek, osim malobrojnih iznimaka, u pozadini je ugled. (...) Kako je teško naći kršćane koji vjeruju u Krista i žive za Krista zbog Krista (...)« (str. 155.); »*Istinska sloboda jest poslušnost, nemogućnost izabiranja između dobra i zla.*« (str. 170.); »Nažalost, teologija je u posljednjih tisuću godina postala teologijom prisile, služila se metodom prisile, a ne ljubavi: ideal joj je postao razum pred kojim je stalno morala pravdati svoje postojanje, i to unutar određenoga sustava toga istog razuma, razuma sveučilišta, države, društva. (...) Teologija ljubavi

jest teologija koja mirno i bez ikakve prisile obrazlaže i predstavlja ono što joj je darovano, ono što dolazi iz vjere u Isusa Krista. Nije ju briga hoće li to razum prihvatiti ili ne, hoće li biti smiješna ili ne, hoće li biti relevantna ili ne. Možda je zato došlo vrijeme za teologiju da izađe iz svih sustava (sveučilište, vjeronauk u školi, ugovori s državom) koji ju sile da bude prisilna, da se udalji od sebe same.« (str. 140-141.); »Ljudi zapravo nisu egoisti, oni su paraziti, svoj egoizam uvijek ostvaruju na uštrb drugih. (...) Istinski je egoist zato jedino Bog. On je savršena ljubav u sebi samom i nema potrebe izlaziti iz sebe prema drugome, prema nama, kako bi 'hranio' svoj ego, kako bi parazitirao nad nama.« (str. 152.)

Otpor i odmak od »općeg mišljenja«. U kršćanskoj silovitosti, koja je uvijek slobodna od osvrta drugih, u čitateljevo oko posebno upada Ragužev otpor tzv. općem mišljenju i pokušaj odmaka od njega. Otpor se tiče straha od »društvene zvijeri« (Platon), pod čim se misli na ono što većina naizvan drži kao vrjednotu i stav. Onaj tko se kršćanskom silovitosti suprotstavi »društvenoj zvijeri« mora računati na stalni nemir – na progon, ali i progon u progonu. »Ako smo drukčijega duha, Kristova duha, lako ćemo prepoznati tu društvenu zvijer i njezine podanike po duhu oholosti, obijesti, dokazivanja, spektakala, jer jedino što toj zvijeri nedostaje jest poniznost.« (str. 125.) Otklon pak od »općeg mišljenja« znači izlaženje iz kruga u kojem smo nepre-

stano primorani vraćati se misli onih autoriteta koji su se nametnuli ili koji su nam nametnuti kao nezaobilazni. Sivolovito se valja truditi otkrivati zaboravljene mislioe, one koje opće mišljenje nije prepoznalo ili one koje je društvena zvijer prognala s obzorja (teološke) misli. Zato razumijemo zašto Raguž u ovome svome djelu, kao uostalom i u mnogim svojim razgovorima koje je objavio, dijalog vodi upravo s prijateljima i prijateljicama koji su pali u zaborav, koji ne stoje u sigurnom području »općega mišljenja«.

U ovom smo prikazu, kako smo uvodno naznačili, donijeli samo neke zajedničke nazivnike prepoznate u Raguževoj novoj knjizi, a koji su nam se učinili posebno važnima pod vidom poticaja na cjelovito čitanje istoga djela. Ono o čemu nam ta knjiga, počevši već od svoga naslova, daje misliti jest mogućnost i potreba teološke misli koja se nadahnjuje u *ateološkom* svijetu. To je svijet mišljenja koji nije svijet strogo znanstvene teologije, ali ako se u njemu usudimo misliti teološki, onda se ne će dokinuti znanstvenost same teologije, nego će se ići onkraj te znanstvenosti – obogaćujući i produbljujući samu teologiju i navještaj. To opet znači da ćemo razvijati teološku misao koja nije sterilna i dosadna, već životna i privlačna, koja kroz svoje riječi i misli stvarno pronalazi i pogađa čovjeka u njegovu životu donoseći mu Boga Isusa Krista. Pritom uvijek treba računati s onim što je Raguž ovako izrekao: »Biti 'teolog', riječ koju prezirem i izbjegavam, znači zapravo

ne biti teolog u današnjem smislu riječi (školski teolog; teolog vjere i razuma), nego biti teolog kao onaj koji misli tako što puno pati i puno ljubi. (...) Zato se do istine vjere dolazi vrlo često prije neistinom, onim što svijet smatra neistinom, a što je u Božjim očima istina. I obratno, ono što svijet smatra istinom, to ne dovodi do vjere, jer je to u Božjim očima neistina.« (str. 96-97.) **Boris Vulić**

Boško PEŠIĆ

Portreti filozofije: Heidegger, Jaspers, Arendt

– Naklada Breza, Zagreb, 2019.,
151 str.

Portreti filozofije druga je samostalna monografija profesora Boška Pešića te je izišla u veljači 2019. godine u izdanju Naklade Breza. Knjiga ima dvojak karakter u tome što sadrži mnoštvo autorovih izvornih, metafizofskih promišljanja o naravi same filozofije, koja se pak isprepliću s mislima M. Heideggera, K. Jaspersa i H. Arendt radi ne samo prikaza osnovnih filozofema navedenih mislioca nego i kao sredstvo razjašnjenja samih autorovih stavova.

Uvodeći u tematiku knjige, u *Prosluvi* autor ne tematizira filozofske mislioe iz naslova monografije, već prezentira svojevršno pitanje: »Kako se to još može ozbiljno baviti filozofijom?« Otkako su se prirodne znanosti metodološki osamostalile u 17. stoljeću, problem *vrijednosti* filozofije i njezina položaja